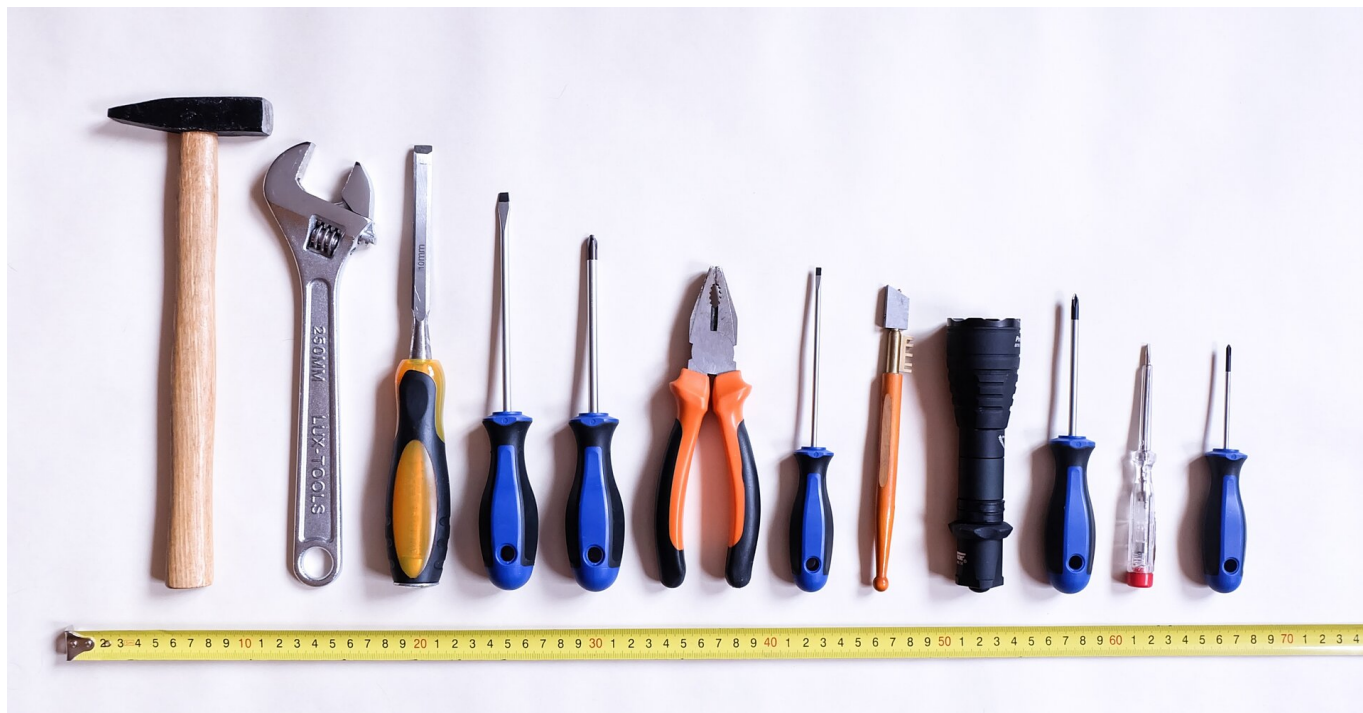

Udział usług w strukturze zatrudnienia

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Grafika interaktywna
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Źródło: dostępny w internecie: www.pixabay.com.pl, domena publiczna.

Rola poszczególnych źródeł utrzymania ludności zmieniała się w czasie. Początkowo było to zbieractwo, pasterstwo, myślistwo i rybołówstwo. Człowiek, chcąc poszukiwać nowych, lepszych i bardziej zasobnych terenów, zmuszony był prowadzić koczowniczy tryb życia. W neolicie (ok. 10 000 – 4 000 p.n.e.) miała miejsce rewolucja agrarna, podczas której człowiek zaczął prowadzić osiadły tryb życia. Nauczył się bowiem uprawiać ziemię. Ukształtowało się wówczas społeczeństwo rolnicze, żyjące głównie z pracy na roli. Mniej znaczącymi formami działalności były zaś handel i rzemiosło. Od końca XVIII w. coraz większego znaczenia nabierał przemysł, który stał się podstawowym źródłem utrzymania dużego odsetka ludności. Społeczeństwo takie jest nazywane społeczeństwem industrialnym (przemysłowym). W wyniku postępu naukowo-technicznego i automatyzacji produkcji od połowy XX w. coraz większą rolę zaczęły odgrywać usługi. Zwiększał się ich odsetek w strukturze zatrudnienia (zmniejszając tym samym znaczenie pozostałych sektorów gospodarki). Społeczeństwo, w którym najważniejszą rolę odgrywa działalność usługowa, nazywa się postindustrialnym (poprzemysłowym).

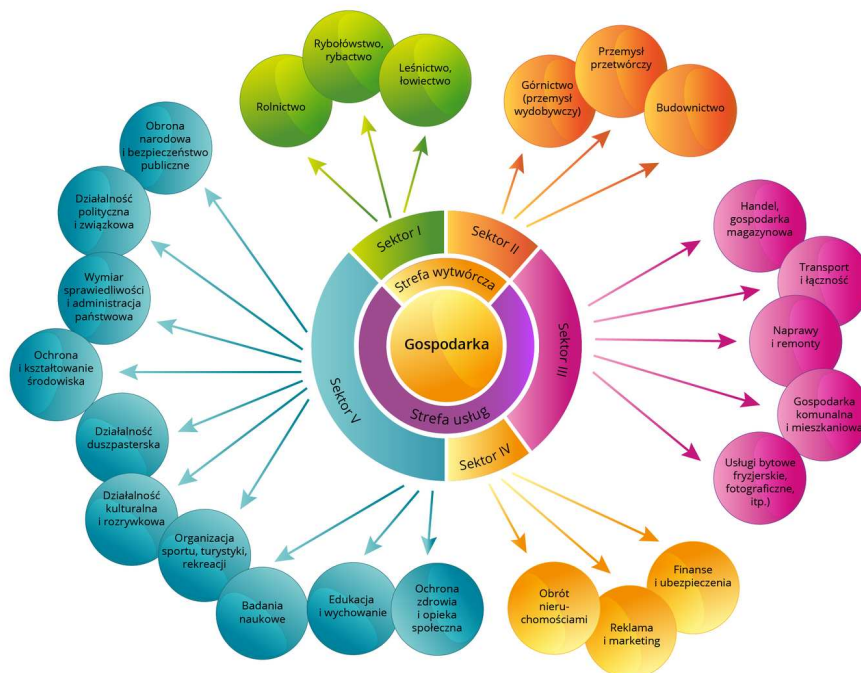
Twoje cele

- Podasz przykłady działalności zaliczanej do sektora usług.
- Porównasz udział usług w strukturze zatrudnienia w wybranych krajach i regionach świata w 2018 roku oraz wyjaśnisz przyczyny jego zróżnicowania.

- Porównasz dynamikę zmian udziału usług w strukturze zatrudnienia w wybranych krajach i regionach świata od początku lat 90. XX w.
- Określisz udział kobiet i mężczyzn w poszczególnych sektorach gospodarki w kształtowaniu się struktury zatrudnienia w różnych regionach świata.
- Sformułujesz zależność między udziałem usług w strukturze zatrudnienia a poziomem rozwoju gospodarczego.

Przeczytaj

Mimo że koncepcja trójsektorowej struktury gospodarczej, jej zmian i prawidłowości rozwoju sektorów (teoria trzech sektorów gospodarki) rozwinięta została w latach 30. XX w., ciągle pozostaje podstawowym sposobem klasyfikacji działalności gospodarczej na świecie. Sektor pierwszy, nazywany też pierwotnym lub surowcowym, zajmuje się dostarczaniem nieprzetworzonych dóbr służących innym sektorom jako podstawa ich działalności - obejmuje rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo i rybactwo. Sektor drugi obejmuje przemysł wydobywczy, przetwórczy i budownictwo. Razem z sektorem pierwszym stanowi strefę wytwórczą. Z kolei sektor trzeci obejmuje szeroko rozumianą sferę usług. Obecnie wyróżnia się także sektor czwarty (sektor wiedzy), stanowiący obszar usług polegających na dostarczaniu zaawansowanej informacji oraz sektor piąty, będący obszarem aktywności gospodarczej podejmowanej w innym celu niż osiąganie zysku. Podział gospodarki na sektory z uwzględnieniem szczegółowego podziału usług przedstawia poniższa rycina.

Podział gospodarki na sektory

Źródło: P. Wład, *Geografia. Nasz świat*. PWN, Warszawa-Łódź 2012.

Dane Banku Światowego wskazują, że obecnie w usługach pracuje 49% ludności świata. W państwach słabo rozwiniętych udział ten wynosi 26%, w średnio rozwiniętych – 46%, a w wysoko rozwiniętych gospodarczo – 75%. Od roku 1991 do 2018 zaobserwowano na świecie wzrost liczby osób zatrudnionych w tym sektorze o ponad 40%; największą dynamiką odznaczały się kraje średnio rozwinięte (o 63%), a najmniejszą wysoko rozwinięte (o 18%). Udział kobiet na świecie pracujących w sektorze usługowym jest wyższy niż

odsetek mężczyzn (odpowiednio: 55% i 46%). Jedynie w krajach słabo rozwiniętych wartości procentowe dla obu płci są zbliżone, z lekką przewagą płci męskiej.

W statystykach międzynarodowych (na przykład Banku Światowego czy OECD) powszechny jest podział na siedem części świata:

1. Ameryka Północna (USA, Kanada i Bermudy),
2. Ameryka Łacińska (Ameryka Środkowa i Południowa),
3. Europa i kraje byłego ZSRR,
4. Bliski Wschód (północna część Afryki oraz południowo-zachodnia część Azji),
5. Afryka Subsaharyjska (kraje na południe od Sahary – pomijając te, które zaliczane są do krajów Bliskiego Wschodu),
6. Azja Południowa,
7. Azja Wschodnia, Południowo-Wschodnia oraz Australia i Oceania łącznie.

Wśród wymienionych siedmiu regionów największym odsetkiem osób zatrudnionych w usługach w ogólnej liczbie zatrudnionych charakteryzuje się Ameryka Północna (79%) – zatem jest to najwyżej rozwinięta część świata spośród wszystkich wymienionych. Na drugim miejscu znajdują się: kraje europejskie z dawnymi republikami radzieckimi oraz latynoamerykańskie (odpowiednio: 67% i 65%). Wartościami niższymi niż średnia światowa charakteryzują się trzy regiony: Azja Południowa, Afryka Subsaharyjska oraz Azja Wschodnia, Południowo-Wschodnia z Australią i Oceanią (odpowiednio: 33%, 34% i 47%). Biorąc pod uwagę płeć, we wszystkich wymienionych regionach odsetek kobiet zatrudnionych w usługach jest wyższy niż odsetek mężczyzn, za wyjątkiem Azji Południowej. W tej części świata duże znaczenie ma rolnictwo, w którym pracują głównie kobiety.

Największy wzrost liczby zatrudnionych w tym sektorze od początku lat 90. XX w. odnotowano na terenie Azji Wschodniej, Południowo-Wschodniej, Australii i Oceanii (o ok. 90%), a także w Azji Południowej – zwłaszcza wśród kobiet. Najmniejszy wzrost (o ok. 10%) miał miejsce w Ameryce Północnej, gdzie rynek usług jest już w znacznym stopniu nasycony. Zatrudnienie w sektorze usług zwiększyło się od ponad 70% w 1991 roku do niemal 80% w 2018 roku.

Kobiety w Tajlandii pracujące podczas remontu drogi

Źródło: domena publiczna.

W dynamicznie rozwijających się krajach Ameryki Południowej średnia wartość omawianego wskaźnika wynosi obecnie ok. 70%, w przeciwieństwie do Ameryki Środkowej, gdzie nierzadko osiąga wartości poniżej 50%. Szczególnie niski odsetek występuje w Haiti (40%) – najbiedniejszym kraju półkuli zachodniej, gdzie ludność utrzymuje się przede wszystkim z rolnictwa. Bardzo zróżnicowanym pod tym względem regionem świata jest także Europa wraz z krajami dawnego Związku Radzieckiego. W Unii Europejskiej około 70% społeczeństwa pracuje w usługach, a zatrudnienie w tym usług jest szczególnie wysokie w Europie Zachodniej i Północnej. Niższą wartością wskaźnika charakteryzują się kraje Europy Południowej i Rosja. Natomiast najniższą wartość (poniżej średniej dla tej części świata) wskaźnik udziału usług w strukturze zatrudnienia przyjmuje w krajach położonych w słabiej rozwiniętej Europie Środkowej i Wschodniej oraz w krajach byłego ZSRS (poniżej 60%, a nawet poniżej 50% – jak w przypadku Rumunii).

Na Bliskim Wschodzie najwyższą wartością wskaźnika odznaczają się państwa wyżej rozwinięte oraz dynamicznie rozwijające się kraje naftowe. Na uwagę zasługują w tym miejscu: Izrael, Arabia Saudyjska i inne kraje Zatoki Perskiej, gdzie usługi stanowią ponad 70% struktury zatrudnienia. Co ciekawe, w kilku małych krajach naftowych, np. w Kuwejcie czy Katarze odsetek ten zmalał o kilka, a nawet kilkanaście punktów procentowych na rzecz przemysłu (przede wszystkim związanego z wydobywaniem i przetwórstwem ropy naftowej). Natomiast na terenie Afryki Subsaharyjskiej udział usług w strukturze zatrudnienia jest nierzadko niższy niż 40%. Na tym tle wyróżnia się południowa część regionu (głównie RPA i Namibia, która odznacza się ponad 60-procentowym odsetkiem udziału analizowanego sektora w strukturze pracujących). Cechuje się ona wyższym

poziomem rozwoju gospodarczego, w tym zwłaszcza przemysłu i usług. Ponadto RPA zaliczane jest do **krajów BRICS**.

Jak już wspomniano, kraje Azji Południowej odznaczają się od lat 90. XX w. wysokim tempem wzrostu sektora usługowego w strukturze zatrudnienia. Obecnie w państwach tych około 30-40% ludności zajmuje się tego typu działalnością, podczas gdy 30 lat temu wskaźnik ten kształtował się na poziomie niemal dwukrotnie mniejszym. Rozwój tego sektora (szczególnie w Indiach) jest dynamiczny, mimo istnienia systemu, który związany jest z brakiem możliwości zmiany grupy społecznej na inną niż ta, w której się urodziło.

W ostatnim analizowanym regionie Azji Wschodniej, Południowo-Wschodniej, Australii i Oceanii mniej więcej połowa ludności jest zatrudniona w sektorze usług. Jednakże struktura wewnętrzna tej części świata wykazuje silne zróżnicowanie. Znacząco wyższym wskaźnikiem (rzędu 70-80%) odznaczają się państwa wysoko rozwinięte, takie jak: Australia, Japonia czy Korea Południowa. Pozostałe, słabiej rozwinięte i rozwijające się państwa charakteryzują się niższym poziomem zatrudnienia w sektorze usług, często poniżej średniej dla regionu. Na uwagę zasługują kraje będące monokulturami turystycznymi (np. Guam), gdzie w strukturze zatrudnienia 85% stanowią usługi, jednakże jest to w zdecydowanej większości turystyka oraz obsługa amerykańskich baz wojskowych, ponieważ jest to terytorium zależne USA.

Wyspa Guam słynie z malowniczych krajobrazów przyciągających turystów z całego świata.

Źródło: Pixabay License, <https://pixabay.com/pl/service/terms/#license>, dostępny w internecie: www.pixabay.com, domena publiczna.

Słownik

zamknięta, endogamiczna grupa społeczna, do której przynależność jest dziedziczna

kraje BRICS

grupa państw rozwijających się – Brazylii, Rosji, Indii, Chin oraz Republiki Południowej Afryki, której nazwa pochodzi od pierwszych liter angielskich nazw tych krajów

monokultura turystyczna

państwo, którego obywatele utrzymują się głównie z dochodów z turystyki

społeczeństwo industrialne (przemysłowe)

społeczeństwo utrzymujące się głównie z przemysłu

społeczeństwo postindustrialne (poprzemysłowe)

społeczeństwo z dominującą rolą usług w strukturze zatrudnienia

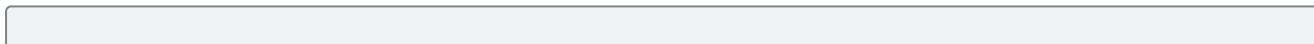
społeczeństwo rolnicze (agrarne)

społeczeństwo utrzymujące się przede wszystkim z rolnictwa

Grafika interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższymi grafikami i porównaj rolę usług w strukturze zatrudnienia różnych krajów i regionów na świecie.

Źródło: *Englishsquare.pl Sp. z o.o.*, CC BY-SA 3.0, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Odpowiadając na pytanie sformułowane jako temat lekcji, zdecyduj gdzie pracuje najwięcej ludności na świecie (biorąc pod uwagę trójsektorowy podział struktury zatrudnienia).

☐ W pierwszym.

☐ W trzecim.

☐ W drugim.

☐ Odsetki wszystkich trzech sektorów są zbliżone.

Ćwiczenie 2

Wskaż formy działalności gospodarczej zaliczane do sektora IV (w pięciosektorowym podziale gospodarki narodowej).

☐ Badania naukowe.

☐ Fryzjerstwo.

☐ Obrót nieruchomościami.

☐ Budownictwo.

Ćwiczenie 3

Uporządkuj podane części świata według rosnącego udziału procentowego ludności utrzymującej się z usług w 2018 roku.

Europa (z byłym ZSRR)

Ameryka Północna

Bliski Wschód

Azja Wschodnia i Południowo-Wschodnia razem z Australią i Oceanią

Azja Południowa

Ćwiczenie 4

Pogrupuj podane kraje według wartości udziału procentowego usług w strukturze zatrudnienia.

powyżej 80%

Arabia Saudyjska

Czad

Indie

Fidži

Urugwaj

Guam

Nepal

Wietnam

Holandia

Syria

od 60% do 80%

od 40% do 60%

od 20% do 40%

poniżej 20%

Ćwiczenie 5

1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			

1. Największym odsetkiem osób zatrudnionych w usługach w ogólnej liczbie zatrudnionych posiada
2. Inaczej społeczeństwo rolnicze
3. Zamknięta, endogamiczna grupa społeczna, do której przynależność jest dziedziczna
4. Jeden z elementów sektora I gospodarki
5. Biorąc pod uwagę płeć, we wszystkich regionach największy odsetek zatrudnionych w usługach jest wśród
6. Jedna ze stref w podziale gospodarki

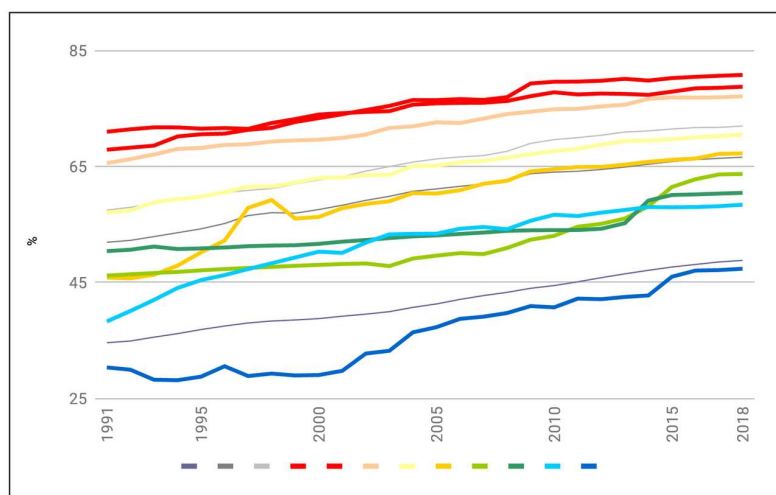

Oceń, czy stwierdzenia są prawdziwe, czy fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Ponad 80% ludności Fidżi utrzymuje się z usług, w tym głównie z usług turystycznych i obsługi amerykańskich baz wojskowych.	☐	☐
W skali świata w usługach zatrudnionych jest więcej kobiet.	☐	☐
Spośród krajów Afryki Czarnej największym odsetkiem usług w strukturze zatrudnienia odznacza się RPA.	☐	☐
W latach 1991-2018 największy wzrost udziału liczby osób zatrudnionych w usługach wystąpił w USA i Kanadzie.	☐	☐

Wykres przedstawia zmiany udziału usług w strukturze zatrudnienia w wybranych państwach i regionach. Zdecyduj jaką literą oznaczono Polskę w legendzie.

☐ C

☐ B

☐ A

☐ K

Ćwiczenie 8

Sformułuj zależność między udziałem osób zatrudnionych w usługach a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego.

Dla nauczyciela

Imię i nazwisko autora: Kamil Kaliński

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Udział usług w strukturze zatrudnienia.

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum i technikum, zakres podstawowy, klasa II

Podstawa programowa

XII. Usługi: zróżnicowanie sektora usług, rola usług komunikacyjnych, edukacyjnych, finansowych i turystycznych oraz wymiany towarowej z rozwoju społeczno-gospodarczym, rodzaje transportu, atrakcyjność regionów turystycznych świata.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- podaje przykłady działalności zaliczanych do sektora usług.
- porównuje udział usług w strukturze zatrudnienia w wybranych krajach i regionach świata w 2018 roku oraz wyjaśnia przyczyny jego zróżnicowania.
- porównuje dynamikę zmian udziału usług w strukturze zatrudnienia w wybranych krajach i regionach świata od początku lat 90. XX w.
- określa rolę kobiet i mężczyzn w kształtowaniu się struktury zatrudnienia w różnych regionach świata.
- formułuje zależność między udziałem usług w strukturze zatrudnienia a poziomem rozwoju gospodarczego.

Strategie: konektywizm, odwrócona klasa

Metody nauczania: pogadanka, dyskusja, praca z e-materiałem, burza mózgów

Formy zajęć: praca indywidualna, praca w parach, praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, projektor multimedialny (lub tablety z dostępem do internetu), mapa świata, zeszyt przedmiotowy,

Materiały pomocnicze:

Bibliografia:

- Fierla I., *Geografia gospodarcza świata*, PWE, Warszawa 2005.
- Bryson J.R., Daniels P.W., Warf B., *Service Worlds. People, Organisations, Technologies*, Routledge, London and New York 2004.
- Flejterski S., Panasiuk A., Perenc J., Rosa G. (red.), *Współczesna ekonomika usług*, PWN, Warszawa 2005.

Netografia [dostęp: 05.09.2019]:

- <http://www.ur.edu.pl/pliki/Zeszyt16/27.pdf>
- <https://data.worldbank.org/indicator/sl.srv.empl.zs>
- <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=192127>

PRZEBIEG LEKCJI

Kilka lekcji wcześniej nauczyciel prosi uczniów o zebranie informacji na temat podziałów gospodarki narodowej na sektory. Zaleca skorzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej, w tym z tych, które są podane wyżej oraz z e-materiału. Efektem pracy uczniów jest syntetyczna notatka, mapa myśli lub inny rodzaj schematu w zeszycie.

Faza wprowadzająca

- Dialog z uczniami mający na celu usystematyzowanie i przypomnienie wiadomości na temat ostatniej lekcji.
- Przedstawienie celów lekcji.

Faza realizacyjna

- Nauczyciel inicjuje dyskusję na temat podziałów gospodarki narodowej na sektory. Uczniowie prezentują różne koncepcje i ewentualne problemy, na jakie napotkali podczas gromadzenia informacji. Nauczyciel, podsumowując tę dyskusję, stwierdza, że istnieje wiele takich klasyfikacji i wyświetla przykładową – podział na pięć sektorów – korzystając z niniejszego e-materiału.
- Następnie nauczyciel prosi, aby w parach (ewentualnie w grupach trzyosobowych) podzielić się swoimi wiadomościami lub przypuszczeniami na temat procentowego udziału usług w strukturze zatrudnienia. Zaleca również uwzględnienie tego zróżnicowania według regionów świata oraz według płci.
- W kolejnym etapie nauczyciel rozpoczyna pogadankę na zadany wcześniej temat. Uczniowie zgłaszają swoje pomysły. Jednocześnie nauczyciel posiłkuje się

wyświetlonym e-materiałem (blokiem głównym oraz multimedium bazowym), weryfikując przypuszczenia uczniów. Oprócz stanu i struktury tego wskaźnika, prezentuje także jego dynamikę na przestrzeni lat (nie wyświetla jeszcze na tym etapie zróżnicowania zjawiska według poziomu rozwoju gospodarczego).

- W trakcie prezentacji następuje burza mózgów na temat przyczyn omawianych zjawisk społeczno-gospodarczych.
- W kolejnej części lekcji nauczyciel prosi uczniów o sformułowania zależności między udziałem usług w strukturze zatrudnienia a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Po tym zadaniu wyświetla pominięty wcześniej fragment grafiki interaktywnej, weryfikując odpowiedź klasy. Uczniowie zapisują odpowiedź w miejscu na to przeznaczonym (ćwiczenie 8 z bloku ćwiczeń interaktywnych).
- Nauczyciel prosi uczniów o wykonanie kilku pozostałych ćwiczeń z e-materiału (w miarę możliwości czasowych). Wyświetla je na tablicy interaktywnej, a chętni uczniowie podchodzą i rozwiązują je.

Faza podsumowująca

- Podsumowanie i utrwalenie nowej wiedzy: nauczyciel zadaje pytania podsumowujące i prosi wybranych przez niego uczniów o udzielenie odpowiedzi.
- Nauczyciel nagradza aktywnych uczniów i przypomina cele zajęć.

Praca domowa:

- Zadanie pracy domowej w postaci dokończenia ćwiczeń zawartych w e-materiale i przestudiowanie raz jeszcze samodzielnie zagadnień z e-materiału. Efektem pracy może być uzupełnienie notatki w zeszycie przedmiotowym.
- Opcjonalnie można także prosić o zapoznanie się z kolejnym tematem lekcji (w przypadku blended-learning).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium: Uczniowie mogą także wykorzystać grafikę interaktywną, odtwarzając ją na tabletach w klasie (wówczas nauczyciel nie musi jej wyświetlać na ekranie).